

niemieckiego noblisty skupia się na trzech polskich pisarzach: Czesławie Miłoszu, Jerzym Andrzejewskim i Władysławie Bartoszewskim. Największą jednak rolę w postrzeganiu Polski, jej kultury i problemów, wynikających z panowania totalitarnego systemu ideologii komunistycznej, odgrywa dla Bolla zdecydowanie Cz. Miłosz. To za sprawą bardzo wysokiej oceny intelektualnej wartości twórczości Miłosza przyczynił się H. Böll w latach 80. do tworzenia pozytywnego wizerunku polskiej literatury w Niemczech Zachodnich.

W tomie pomieszczono ponadto teksty: *Über Kategorie der Exilliteratur* Janusza Kryszaka, *Eine Rakete in die Dunkelheit abgeschossen. Zur Essayistik von Andrzej Bobkowski* Krzysztofa Ćwiklińskiego, oraz *Das Theaterkunstwerk im Lichte der Phänomenologie von Roman Ingarden – die Zeitlichkeitsfrage* Artura Dudy i *Göttingen, Ingarden und die Literaturwissenschaft* Waltera Krolla. Pierwszy artykuł, dotyczący R. Ingardena, zajmuje się szeroko pojętą analizą tożsamości sztuki teatralnej oraz zastosowaniem teorii fenomenologii w teatrologii. Ostatni tekst został opracowany powtórnie na użytek tego zbioru; jest to *laudatio*, wygłoszone 7 listopada 2001 r. w Instytucie Filologii Słowiańskiej po uroczystości odsłonięcia przy ulicy Herzberger Landstraße 17 w Getyndze tablicy pamiątkowej poświęconej R. Ingardenowi.

Nie sposób zasygnalizować w krótkiej recenzji wszystkich problemów, które omawiane są w artykułach zawartych w prezentowanym tomie oraz – co ważniejsze – sposobów postrzegania i analizowania tych problemów przez autorów poszczególnych szkiców. Do przeczytania tej książki warto zachęcić wszystkich tych, którzy doceniają wartość poznawania indywidualnych sposobów czytania i rozumienia literatury, którzy otwarci są na odmienne od własnych poglądy. To właśnie takie książki wzbogacają nas o umiejętność porozumienia, starannego słuchania poglądów drugiego człowieka i refleksji nad własnym stosunkiem do tychże „innych” poglądów.

Magdalena Kardach

Noty

KRYSTYNA JAWORSKA (red.), *Warszawa 1944. I 63 giorni dell'insurrezione*, Edizione BLU, Torino 2004, 207 ss.

Sześćdziesiąta rocznica wybuchu powstania warszawskiego uwypukliła potrzebą przypomnienia światu o skali i roli wydarzeń, które miały miejsce w stolicy od pierwszego sierpnia do drugiego października 1944 r. Były one tragiczne na tle sukcesów w walce z okupantem we Francji (inwazja w Normandii) oraz we Włoszech (przełamanie linii Gustawa). Nie tylko w kraju, ale i na świecie postanowiono przywołać pamięć powstańców, ponieważ poziom znajomości historii okupowanej Polski za granicą należy uznać za wielce powierzchowny. Materiał źródłowy dotyczący warszawskiego zrywu jest ogromny i to zarówno proweniencji polskiej, angielskiej, rosyjskiej, francuskiej, jak i niemieckiej. Na dobrą sprawę w krajach zachodnich znana jest (lecz dopiero od niedawna i teraz na szerszą skalę popularyzowana) praca Normana Davisa o walczącej Warszawie. W 2004 r. CNN pokazywało film *Powstanie warszawskie. Zapomniani żołnierze II wojny światowej* (*Warsaw Rising. The Forgotten Soldiers of World War II*). W 2001 r. na rynku niemieckim opublikowana została przez Fischer Verlag książka warszawskiego historyka Włodzimierza Borodzieja dokumentująca genezę, przebieg i tragiczne następstwa powstania¹.

¹ N. Davies, *Rising '44: The Battle for Warsaw*, Publishing House Viking, New York 2004; W. Borodziej, *Der Warschauer Aufstand*, Fischer Verlag, Frankfurt am Main 2001.

W historiografii włoskiej natomiast brakuje informacji o świadectwie polskiego oporu przeciw nazizmowi. Tym bardziej należy docenić wkład ośrodka polonijnego w Turynie w przygotowanie wystawy informującej o sytuacji nad Wisłą przed sześćdziesięciu laty. Powstanie warszawskie we Włoszech, podobnie zresztą jak w wielu krajach Europy Zachodniej i USA, jest nadal mylone z wydarzeniami w getcie z 1943 r. Wiedzę o tym szczególnym akcie zmagania się z nazizmem postanowiła propagować Wspólnota Polaków w Turynie. W stolicy Piemontu przy współpracy instytucji reprezentujących państwo polskie i włoskie zorganizowano wystawę o losach powstańczej Warszawy. Siedzibą ekspozycji stało się od grudnia 2004 r. do marca 2005 r. *Museo Diffuso Della Resistenza, della Deportazione, della Guerra, dei Dritti e della Liberté*. Kuratorem wystawy była, reprezentująca Uniwersytet w Turynie, Krystyna Jaworska. To ona decydowała o kształcie wystawy, i została redaktorką książki-albumu wydanej przy tej okazji. Prezentacja miała miejsce od 3 grudnia 2004 r. do 20 marca 2005 r.

Autorka ekspozycji nie ograniczyła się tylko do ikonografii przedstawionej na wystawie. Wydana książka zawiera przedmowy przedstawicieli polskich i włoskich instytucji. Na uwagę zasługuje szczególnie rozdział Giorgio Vaccarino, autora wielu opracowań o historii ruchu oporu w Europie w latach 1939-1944, który szczegółowo opisał powstanie w polskiej stolicy. Wskazał na przyczyny polityczne, psychologiczne i wojskowe wybuchu powstania.

Kolejna część katalogu to fragment książki *Na drodze do niepodległości* Władysława Bartoszewskiego. Wspomnienia więźnia z Oświęcimia, członka „Żegoty”, ruchu oporu, a po wojnie ministra spraw zagranicznych III Rzeczypospolitej stanowią świadectwo epoki i przybliżają czytelnikowi włoskiemu atmosferę niemieckiej okupacji. W następnym rozdziale zawarto opis wydarzeń w okupowanej Polsce w latach 1939-1944 autorstwa Alberto Turinetti di Priero, a dopiero w drugiej części dominuje ikonografia. Zaprezentowano prasę powstańczą, liczne fotografie, przytoczono teksty manifestów powstańczych, plakaty, poezję powstańczą i antyniemiecką satyrę. Dalej M. Rasiej przedstawił udział żołnierzy polskich w działaniach zbrojnych podczas II wojny światowej, ciekawą część stanowi też tekst Sabriny Rivy o powstaniu warszawskim widzianym z perspektywy społeczeństwa włoskiego podczas II wojny światowej oraz artykułów publikowanych w „Osservatore Romano”. W zakończeniu książkę opatrzone bibliografią odsyłającą do publikacji ilustrujących dzieje powstania z uwzględnieniem źródeł internetowych.

Ta ważna z polskiego punktu widzenia pozycja z pewnością przybliży włoskim odbiorcom wydarzenia w walczącej Warszawie oraz losy pokolenia polskich Kolumbów. Słowa uznania należą się J. Kurowskiej za kompetentny i staranny dobór tekstów i materiału ikonograficznego. Dobrze też byłoby, gdyby książka ta zainspirowała włoskich historyków do badań nad stosunkami polsko-włoskimi okresu II wojny światowej, gdyż do tej pory sprawy polskie po 1918 r. znajdowały się na peryferiach włoskiej eksploracji naukowej.

Aleksandra Kruk

MICHAEL WILDT: *Generation des Unbedingten. Das Führungskorps des Reichssicherheitshauptamtes*, Hamburger Edition, Hamburg 2003, 966 ss. + 2 nlb, ilustracje.

Powołany oficjalnie 27 września 1939 r. Główny Urząd Bezpieczeństwa Rzeszy (*Reichssicherheitshauptamt, RSHA*) miał kluczowe znaczenie w systemie hitlerowskiego terroru okresu II wojny światowej. W skład tej „instytucji nowego typu”, na czele której stanął szef Policji Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa (*SD*) Reinhard Heydrich (od stycznia 1943 r. *RSHA* kierował Ernst Kaltenbrunner; Heydrich zmarł pół roku wcześniej wskutek ran odniesionych w Pradze zamachu), weszły